

A l'atzucac del text

per Pere Ballart

Poètiques de ruptura. Maria Muntaner, Mercè Picornell, Margalida Pons i Josep Antoni Reynés (eds.). «Temps obert», 13, Lleonard Muntaner, Editor, Palma, 2008.

En un passatge d'aquell magnífic tractat sobre història literària que, a part de gran novel·la, era *El lloro de Flaubert*, Julian Barnes descrivia el passat com aquell horitzó que abandonem de mica en mica, com ara la costa que un ferri que s'endinsa en alta mar deixa cada cop més lluny, mentre nosaltres contemplem, des

de la seva coberta, a popa i davant un rengle de llargavistes, un paisatge que es desdibuixa per moments. Barnes ens prevenia allà sobre l'esforç inútil, per infructuós, amb què sovint mirem enrere, o, més exactament, sobre el perill de creure que la nostra percepció d'allò esdevingut fa segles és ajustada i fiable. Sigui com sigui, els historiadors –i no solament els de la literatura– no poden fer altra cosa sinó intentar observar amb uns instruments de la màxima acuitat possible aquelles regions distants, com més va més desconegudes, i fer-ho sempre conjurant l'anacronisme, conservant per tant aquell sentit del diàleg entre horitzons culturals de què ens parla l'hermenèutica. En aquest sentit, és curiós, però, com els investigadors (i ara sí que penso en especial en els qui s'apliquen a establir una cronologia literària) semblen estar més o menys motivats per la recerca històrica en una relació directament proporcional al temps transcorregut d'ençà del període o estil en qüestió: encara avui hi ha una certa reticència dins aquesta disciplina a dedicar estudis als autors i autores vius, a explorar les èpoques de les quals encara ens resten testimonis prou tangibles i directes. La paradoxa és que allò que acaba sent menys estudiat és precisament el paisatge –servim-nos per darrer cop de Barnes– per al qual no ens calien telescopis, sinó una vista passablement ben graduada: és a dir,

la història més pròxima, la més immediatament transcendida, el nostre abans-d'ahir, per dir-ho ràpid. Si parlem per fi de la nostra literatura, és evident com és desigual la quantitat d'estudis consagrats a la Renaixença o el modernisme, posem per cas, comparada als que ha pogut suscitar la creació dels anys posteriors a la dictadura. I, un cop en aquest context, sens dubte la gran oblidada ha estat la literatura, multiforme i convulsa, de la dècada dels setanta. Que a partir d'ara pugui ser-ho una mica menys és, d'entrada, el millor elogi que es pot fer d'una obra com *Poètiques de ruptura*, volum col·lectiu davant del qual la inevitable al·lusió al tòpic intel·lectual d'un buit que per fi es comença a omplir no té cap sentit retòric: descriu senzillament un fet de què cal felicitar-se.

Qui conegui, però, una mica el panorama dels estudis literaris catalans, no podrà haver-se sorprès gaire d'una publicació tan oportuna: només d'haver vist els noms dels qui n'eren editors i reconèixer-los com a membres del grup de recerca sobre literatura contemporània i textualitat de la Universitat de les Illes Balears, ja hauria pogut veure en aquesta obra la continuació natural d'una altra de publicada el 2007 i mereixedora dels màxims reconeixements: parlo de *Textualisme i subversió* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat), que estudiava la narrativa experimental del període, i pel qual

la seva editora i ànima del grup, Margalida Pons, va rebre el premi Crítica «Serra d'Or» l'any passat. Si aquell llibre analitzava quinze anys d'experimentació textual en la narrativa catalana (de Biel Mesquida a Isa Tròlec o al projecte Ignasi Ubac), en canvi aquest altre, resultat final d'un seminari celebrat a Palma fa un any i mig, ja no s'imposa cap restricció genèrica i torna sobre el període amb la intenció d'aportar el màxim nombre de claus que permetin interpretar un lapse de la història cultural i literària tan complex com sorollós –si ens atenim a la naturalesa transgressora i experimental de la majoria de les seves manifestacions creatives.

Una de les garanties més visibles que ens trobem davant una investigació molt ben plantejada cal apreciar-la en la selecció dels seus col·laboradors; a banda dels membres del grup, que de nou harmonitzen amb gran encert les seves respectives especialitzacions (el relat, la poesia, els *happenings*, les revistes, la cultura popular, l'*entourage* social i polític...), el volum compta amb el testimoni d'excepció d'uns quants protagonistes del període, representatius tant del col·lectiu dels qui es van lliurar a la creació com dels qui van mirar de forjar-ne un discurs reflexiu amb pes teòric. L'obertura dels treballs, a càrrec d'una conferència d'Àlex Broch, resulta màximament aclaridora sobre quin pot ser el sentit més global dels que animen l'obra:

què debatem en el fons quan provem de ressituar l'auge del textualisme en les seves exactes coordenades històriques? La resposta de Broch és molt precisa: entre el realisme històric i la postmodernitat, «el textualisme, i les diverses actituds i sensibilitats de ruptura i renovació que s'hi amaguen al darrere, és el darrer "isme" de la literatura catalana». L'evocació del període per part de Vicenç Altaió, una altra veu indubtablement qualificada, no solament té l'atractiu de la crònica viscuda –Altaió emmarca el seu exercici retrospectiu entre un recital de Gabriel Ferrater el 1970 i la visita a Barcelona del compositor nord-americà John Cage l'any 1985–, sinó que ajuda a fixar amb nitidesa la vitalitat extraordinària del període com un conjunt dinàmic de propostes en què allò rellevant «no era un arbre de gèneres, ni d'actituds, sinó que es tractava de l'ús que la literatura feia de la referencialitat del sentit i de la referencialitat lingüística». La seriositat del projecte queda avalada per la talla dels seus precursors i models, la nòmina diversa dels quals va descabdellant-nos Altaió: Foix, Brossa, Dalí, Palau, Artaud, Bataille, el grup Tel Quel –però també el TXT...

Allò que pròpiament conforma el nucli del volum són, com és natural, les diferents aportacions que, volgutament heterogènies, posen setge a les moltes *poètiques de ruptura* que van coexistir tot al llarg del període.

Hi trobem aproximacions transversals, que van del text literari a les arts plàstiques, al costat d'exegesis concretes d'un autor o una obra individuals. Tot i la injustícia que suposa mencionar només algun article d'una quinzena d'estudis d'una qualitat inusualment elevada, voldria destacar, per raons distintes, cinc o sis dels treballs aplegats. En primer lloc, per l'habilitat amb què converteixen l'estudi d'un cas concret en una experiència extrapolable al conjunt de manifestacions de l'època, em semblen modèliques les anàlisis de Raül David Martínez Gili sobre l'evolució de la revista reusenca de tendències artístiques «Fenici» i de Maria Muntaner González sobre l'exposició «Cada-verina 15», que va comptar amb el concurs del poeta Josep Albertí i del pintor Miquel Barceló. Trobo significatiu, a més, que totes dues provinquin d'uns estudiosos la joventut dels quals els deixa al marge de qualsevol interferència amb què la implicació o la nostàlgia respecte d'aquells anys hauria pogut esbiaixar una mirada tan lúcida. Pel gruix teòric de què revesteix una anàlisi de l'experimentalitat de l'obra de Quim Monzó, i de la dimensió irònica i metaficcional dels seus textos d'ahir i d'avui, cal remarcar també l'assaig de Montserrat Lunati. Els treballs de Margalida Pons i de Josep-Anton Fernández coincideixen en el rigor i l'objectivitat amb què s'ocupen respectivament de «la revaluació del cos com a matèria

significant en l'escriptura conceptual [...] dels anys setanta i vuitanta», una dimensió sense la qual el caràcter revulsiu i radical d'aquell projecte no seria complet, i, en un ordre més concret, la presència del desig homosexual, elevat a ètica qüestionadora d'institucions i identitats, en la poesia de Biel Mesquida. Finalment, per la manera com articula teoria, història i testimoni, és d'un gran interès l'estudi de Mercè Picornell Belenguer sobre el ressò del *fet biològic* de la mort de Franco en els discursos i cenacles artístics coetanis i sobre la carnavalització de la cultura del moment amb la recuperació de les festes de caràcter popular.

Poètiques de ruptura es clou amb una taula rodona de crítics i creadors, en què Damià Pons condueix les opinions de Carles Hac Mor, Biel Mesquida, Antoni Munné-Jordà i Oriol Pi de Cabanyes, i que permet fer-se càrrec de la valoració de signe força diferent que avui poden merèixer, no

pas les circumstàncies en què el textualisme es va aconseguir projectar sobre l'àmbit literari del país, sinó la seva eventual herència, la possible continuïtat més o menys sostinguda amb què aquell esperit ha perviscut o no fins al present. Pi de Cabanyes i Hac Mor representen, en aquest sentit, una polaritat molt definida: mentre que el primer considera que l'experimentalisme, com a acte de comunicació fallit, s'ha quedat sense lectors, el segon proposa una variada nòmina d'hereus d'aquelles actituds, tot i admetre que «aquella radicalitat i utopia han perdut el suport teòric [...] arnat en la societat d'avui». Sobre el debat plana, efectivament, aquell finíssim diagnòstic que en una data tan primerenca com la de 1983 emetia Gilles Lipovetsky al seu assaig *L'era del buit*, en què declarava l'esgotament de l'avantguarda i l'entrada en una nova fase marcada per l'individualisme, el narcisisme i la banalització: «l'era de la revolució, de l'escàndol,

de l'esperança futurista, inseparable del modernisme –deia aleshores el sociòleg francès–, s'ha acabat. La societat postmoderna és aquella en què regna la indiferència de massa, en què domina el sentiment de reiteració i d'estancament, en què no es discuteix l'autonomia privada, en què allò nou és acollit igual que allò antic, en què es banalitzava la innovació, en què el futur ja no és assimilat a un progrés ineluctable». Sigui com sigui, jo em quedaria però amb el judici matissat de Munné-Jordà, quan subratlla aquí que, evident o no, l'empremta del textualisme és innegable perquè, descomptada la seva inevitable marginalitat, «ha contaminat benèficament la literatura, perquè n'ha eixamplat els límits». A fe que una obra tan ponderada, documentada i sistemàtica com aquest *Poètiques de ruptura*, amb el seu acte de justa memòria del passat més immediat, haurà contribuït amb èxit tant a aquella contaminació com a aquest eixamplament.

Biblioteca SANCHIS GUARNER

NOVETAT

Com un vers mai no escrit. La poesia de Vicent Andrés Estellés en els anys cinquanta

FERRAN CARBÓ

Aquest llibre és un estudi de la poesia de Vicent Andrés Estellés durant els anys cinquanta. Es recupera i revisa la seva desconeguda producció inicial dels anys quaranta i en castellà, i s'estudien, de manera més concreta, algunes de les obres més importants de la producció del poeta.

En coedició amb l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Ausiàs Marc, 92-98 int. - Tel. 93 245 03 03. comanda@pamsa.cat - www.pamsa.cat

